

Anna Suchorab

Olsztyńska Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania
im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego

Wpływ zadań z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego realizowanych w szkole ponadgimnazjalnej na wybory edukacyjno-zawodowe studentów

Słowa kluczowe: orientacja i poradnictwo zawodowe, szkoła ponadgimnazjalna, wybory edukacyjno-zawodowe

Key words: orientation and vocational counseling, upper secondary school, educational and occupational choices

Młody człowiek, aby mógł trafnie wybrać drogi kształcenia oraz kariery zawodowej, musi być do tego dobrze przygotowany. Staje się to szczególnie istotne w dobie społeczeństwa dynamicznych zmian oraz niełatwych i niepewnych wyborów na tle wielości propozycji i ofert. Stąd powinien mieć odpowiednią wiedzę, jak to robić oraz posiadać niezbędne do tego informacje. Największą rolę do odegrania w tym względzie mają orientacja i poradnictwo zawodowe, jako procesy wspierające podejmowanie decyzji edukacyjno-zawodowych. Obejmują one celowe, systematyczne i długotrwałe działania, zmierzające do kształtowania kariery zawodowej młodzieży i osób dorosłych poprzez stwarzanie możliwości wychowania do zawodu i pracy oraz udzielone porady¹. Przygotowanie do wyboru zawodu i szkoły oznacza „długofalowy proces, którego treścią jest: informowanie o różnych rodzajach pracy zawodowej i drogach przygotowywania do niej, rozpoznawanie, ukierunkowywanie i kształtowanie zainteresowań, skłonności, uzdolnień, motywacji i postaw zawodowych jednostek, ocenianie ich cech psychofizycznych i stanu zdrowia oraz konfrontowanie tych indywidualnych danych z wymaganiami społeczeństwa”² oraz potrzebami rynku pracy. Wynika z tego, że ilość i jakość działań podejmowanych w zakresie orientacji i poradnictwa zawodowego, skierowanych przede wszystkim do uczniów szkół ponad-

¹ R. Parzęcki, *Plany edukacyjno-zawodowe młodzieży w stadium eksploracji. Zamierzenia. Wybory. Realia*, Włocławek 2003, s. 78.

² *Ibidem*, s. 79.

gimnazjalnych, wpływa na jakość podejmowanych wyborów edukacyjno-zawodowych jednostek.

Przygotowanie młodzieży do wyboru kierunku kształcenia i zawodu w szkołach wynika z funkcji dydaktyczno-wychowawczej i stanowi element całościowego systemu wychowania, który powinien być realizowany w czasie zajęć lekcyjnych, pozalekcyjnych i pozaszkolnych. Szczegółowe regulacje prawne w zakresie udzielania przez szkołę pomocy młodzieży w dokonywaniu wyborów edukacyjno-zawodowych, planowania ścieżki kariery zawodowej i doskonalenia zawodowego zawarte są w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 stycznia 2003 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach³. W myśl tych przepisów pomoc w zakresie orientacji i poradnictwa zawodowego powinna polegać na: wspieraniu uczniów metodami aktywnymi w dokonywaniu wyboru kierunku dalszego kształcenia, zawodu i planowania kariery zawodowej oraz udzielaniu informacji (§ 2, ust. 1, pkt 8), wspieraniu nauczycieli w organizowaniu wewnątrzszkolnego systemu doradztwa oraz zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu (§ 2, ust. 1, pkt 9). Przygotowanie młodzieży do wyboru zawodu, poziomu i kierunku kształcenia szkoły powinny realizować poprzez tworzenie wewnątrzszkolnego systemu doradztwa zawodowego, będącego zintegrowanym systemem podejmowanych w tym zakresie działań. Celem tego systemu winno być przygotowanie uczniów do samodzielnych decyzji zawodowych i życiowych, planowania własnego rozwoju oraz efektywnego poruszania się na rynku edukacyjnym i rynku pracy.

W tym miejscu rodzi się pytanie, czy każda osoba podejmująca decyzję o wyborze zawodu i ścieżki kształcenia skorzystała z działań z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego w szkole ponadgimnazjalnej i w jakim stopniu były one pomocne w wyborach edukacyjno-zawodowych?

Wybrane wyniki przeprowadzonych badań

Badaniami dotyczącymi wyborów edukacyjno-zawodowych objęto studentów studiów wyższych stacjonarnych, prowadzonych na olsztyńskich uczelniach, którzy w trakcie badania byli na ostatnim roku studiów pierwszego stopnia licencjackich lub inżynierskich. Łącznie przebadano 1271 studentów, w tym 781 kobiet (61,4%) i 490 mężczyzn (38,6% ogółu respondentów). Wśród badanych są studenci 14 kierunków studiów: pedagogiki, socjologii, administracji, ekonomii, za-

³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 stycznia 2003 w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. Nr 11, poz. 114).

rzędzania, filologii angielskiej, matematyki, mechaniki i budowy maszyn, informatyki, mechatroniki, energetyki, budownictwa, biotechnologii i ochrony środowiska. Największa liczba zrealizowanych ankiet przypada na kierunki społeczno-humanistyczne – 58,7%. Studenci kierunków technicznych i ścisłych stanowią 41,3% ogółu badanych.

Celem badań było m.in. ukazanie działań z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego, z których korzystali studenci w okresie nauki w szkole ponadgimnazjalnej oraz określenie stopnia, w jakim były one pomocne w wyborach edukacyjno-zawodowych.

Z analizy zebranego materiału wynika, iż respondenci w trakcie nauki w szkole ponadgimnazjalnej mieli okazję uczestniczyć w różnorodnych formach orientacji i poradnictwa zawodowego:

- udzielanie informacji na temat oferty edukacyjnej szkół wyższych, zawodów i rynku pracy – 28,0%,
- grupowe zajęcia z doradcą zawodowym – 25,6%,
- wyjazdy na targi edukacyjne – 18,6%,
- lekcje zawodoznawcze – 16,1%,
- indywidualne rozmowy doradcze – 11,6%,
- wycieczki do zakładów pracy – 7,4%,
- spotkania z przedstawicielami zawodów – 7,0%,
- kąciki informacji zawodowej – 3,3%,
- giełda zawodów – 2,7%.

Studenci w wyszczególnieniu „inne” wymienili:

- dni przedsiębiorczości – 0,4%,
- wizyty w szkołach wyższych – 0,2%,
- giełdę pomysłów na życie – 0,1%,
- wycieczki do urzędu pracy – 0,1%.

Ponad 30% ankietowanych zaznaczyło, że nie spotkało się w szkole ponadgimnazjalnej z jakimikolwiek działaniami z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego. Nasuwa się zatem pytanie o jakość funkcjonowania w szkołach, do których uczęszczali ci respondenci, wewnętrznych systemów doradztwa zawodowego, do utworzenia których zobligowane zostały wszystkie rodzaje szkół ponadgimnazjalnych.

Głównymi realizatorami zadań z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego w szkołach ponadgimnazjalnych powinni być doradcy zawodowi, choć regulacje prawne nie obligują szkół do konieczności zatrudnienia doradców zawodowych. Działania z tego zakresu mogą wykonywać inne osoby przygotowane do prowadzenia zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu. Z przeprowadzonych badań wynika, iż tylko w co czwartej szkole ponadgimna-

zjalnej (25,5%), którą ukończyli respondenci, był doradca zawodowy. Zastanawiające jest, że 22,2% badanych nie wie, czy na terenie szkoły mieli dostęp do doradcy zawodowego. Może to świadczyć o tym, iż nawet jeżeli doradca zawodowy pracuje w szkole, to jego aktywność jest bardzo mała. 52,3% studentów podało, że w szkole ponadgimnazjalnej, którą ukończyli, nie było doradcy zawodowego. Część z nich określiła, kto pełnił taką rolę. Najczęściej badani wymieniali pedagoga szkolnego (20,1%)⁴.

Z punktu widzenia efektywności działań z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego istotnym elementem jest to, czy w szkole ponadgimnazjalnej odbywają się spotkania z doradcą zawodowym i jakich kwestii one dotyczą. Jak wynika z zebranych danych, jedynie 31,7% respondentów podało, iż w szkole, którą ukończyli, mieli zajęcia z doradcą zawodowym. Jest to zaledwie o 6,2% więcej od tych, którzy zaznaczyli, że w szkole ponadgimnazjalnej był zatrudniony doradca zawodowy. Wynika z tego, iż niewiele szkół, w sytuacji gdy nie przewidują etatu doradcy zawodowego, dba o to, aby młodzież miała zapewniony z nim kontakt.

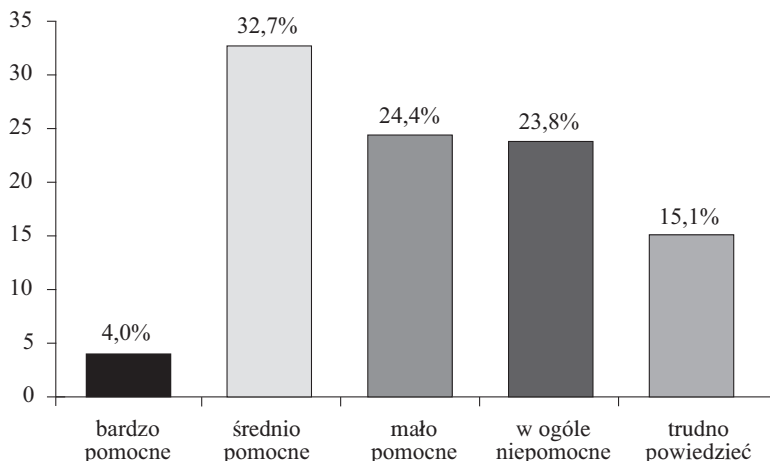
Badani określili kwestie, których dotyczyły spotkania z doradcą zawodowym w szkole ponadgimnazjalnej. Według liczby wskazań obejmowały one:

- wybór kierunku studiów – 59,8%,
- wybór zawodu – 50,9%,
- określenie predyspozycji zawodowych – 46,9%,
- skorzystanie z testów psychologicznych – 43,7%,
- uzyskanie informacji o kierunkach studiów – 40,2%,
- uzyskanie informacji o zawodach – 37,5%,
- planowanie kariery zawodowej – 30,3%,
- uzyskanie informacji o sytuacji na rynku pracy – 22,8%,
- przygotowanie do poszukiwania pracy – 12,9%.

Istotnym elementem wszystkich podejmowanych działań jest weryfikacja ich skuteczności. Zdaniem największej liczby studentów (blisko 1/3), działania prowadzone przez szkołę ponadgimnazjalną z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego były średnio pomocne w podjęciu decyzji edukacyjno-zawodowych. Jedynie 4% respondentów oceniło je jako bardzo pomocne. Prawie 25% uważa je za mało pomocne, a 23,8% jest zdania, że w ogóle nie przydały się jej przy wyborach dotyczących zawodu i kierunku kształcenia. Część osób (15,1%) nie

⁴ Podobny stan rzeczy w regionie Warmii i Mazur, dotyczący z kolei szkół gimnazjalnych, prezentuje raport z badań nad sytuacją szkolnictwa zawodowego w województwie warmińsko-mazurskim. Zgodnie z zaprezentowanymi w nim wynikami badań w wielu placówkach, badanych przez autorów pracy, nie ma doradców zawodowych, są oni zatrudnieni w niepełnym wymiarze czasu pracy bądź też ich zadania wypełniane są przez pedagogów szkolnych, którzy obciążeni obowiązkami nie wypełniają w pełni zadań doradczych, [w:] J. Górniewicz, H. Mizerek (red.), *Oferta dydaktyczna szkół zawodowych a regionalny rynek pracy*, Olsztyn 2010, s. 43-44.

umiała określić stopnia, w jakim działania z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego, z którymi zetknęli się w szkole ponadgimnazjalnej, były pomocne w podjęciu ich decyzji. Wyniki prezentuje wykres 1.

Wykres 1. Stopień, w jakim działania prowadzone przez szkołę ponadgimnazjalną z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego były pomocne w wyborach edukacyjno-zawodowych studentów (N=819)

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

Analizie poddano także wybrane elementy charakteryzujące działania podejmowane przez szkoły w zakresie orientacji i poradnictwa zawodowego, które – jak założono – różnicują stopień, w jakim są one pomocne w wyborach edukacyjno-zawodowych młodzieży⁵.

Badania wskazują, iż cztery razy większy odsetek studentów (tj. 6,8%) oceniło działania z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego prowadzone w szkole ponadgimnazjalnej jako bardzo pomocne w podjęciu decyzji edukacyjno-zawodowych w przypadku, gdy w szkole, którą ukończyli, zatrudniony był doradca zawodowy. Z kolei znacznie większy odsetek osób w sytuacji, gdy w szkole nie było doradcy zawodowego (28,6%) uznał działania, z którymi się zetknął za w ogóle niepomocne w wyborze zawodu i kierunku kształcenia. Wyniki badań prezentuje tabela 1.

⁵ Analizą objęto 819 osób, czyli tych studentów, którzy w szkole ponadgimnazjalnej zetknęli się z działaniami z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego.

Tabela 1. Związek między stopniem, w jakim działania z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego były pomocne w wyborach edukacyjno-zawodowych a obecnością doradcy zawodowego w szkole ponadgimnazjalnej

Stopień, w jakim działania były pomocne w wyborach	Obecność doradcy zawodowego w szkole						Ogółem	
	Tak		Nie		Nie wiem		N	%
	N	%	N	%	N	%		
Bardzo pomocne	21	6,8	6	1,7	5	3,3	32	4,0
Średnio pomocne	126	40,9	101	28,1	41	27,2	268	32,7
Mało pomocne	65	21,1	93	25,8	42	27,8	200	24,4
W ogóle niepomocne	56	18,2	103	28,6	36	23,8	195	23,8
Trudno powiedzieć	40	13,0	57	15,8	27	17,9	124	15,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

Podobną zależność można zaobserwować analizując powiązanie oceny stopnia, w jakim – zdaniem respondentów – działania prowadzone w szkole ponadgimnazjalnej z obszaru orientacji i poradnictwa zawodowego pomocne były w podjęciu decyzji dotyczących wyboru zawodu i ścieżki dalszego kształcenia z udziałem ich w spotkaniach z doradcą zawodowym. Ponad trzykrotnie większy odsetek osób, które uczestniczyły w zajęciach prowadzonych przez doradcę zawodowego, uznały działania szkoły realizowane w tym zakresie za bardzo pomocne w wyborach edukacyjno-zawodowych. Podobnie większy odsetek osób, które nie miały spotkań z doradcą zawodowym (31,7%), oceniło działania szkoły jako w ogóle niepomocne w wyborach. Dane na ten temat prezentuje tabela 2.

Tabela 2. Związek między stopniem, w jakim działania z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego były pomocne w wyborach edukacyjno-zawodowych studentów a ich udziałem w spotkaniach z doradcą zawodowym w szkole ponadgimnazjalnej

Stopień, w jakim działania były pomocne w wyborach	Udział w spotkaniu z doradcą zawodowym						Ogółem	
	Tak		Nie		Nie wiem		N	%
	N	%	N	%	N	%		
Bardzo pomocne	24	6,0	5	1,9	3	2,1	32	3,9
Średnio pomocne	167	41,4	60	22,1	41	28,3	268	32,7
Mało pomocne	89	22,1	67	24,7	44	30,3	200	24,4
W ogóle niepomocne	80	19,8	86	31,7	29	20,0	195	23,8
Trudno powiedzieć	43	10,7	53	19,6	28	19,3	124	15,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

Analizie poddano również wpływ liczby form z obszaru orientacji i poradnictwa zawodowego, z którymi zetknął się student w szkole ponadgimnazjalnej na poziom oceny stopnia, w jakim działania te były pomocne w jego wyborach edukacyjno-zawodowych. Na podstawie danych zawartych w tabeli 3 można zauważyć, iż wraz ze wzrostem liczby form, w których brali udział studenci, rośnie odsetek osób określających działania podejmowane przez szkołę w tym zakresie jako bardzo pomocne w podjęciu decyzji.

Tabela 3. Związek między stopniem, w jakim działania z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego były pomocne w wyborach edukacyjno-zawodowych studentów a liczbą form z tego obszaru, z którymi mieli styczność studenci

Liczba form	Stopień, w jakim działania były pomocne w wyborach										Ogółem	
	bardzo pomocne		średnio pomocne		mało pomocne		w ogóle niepomocne		trudno powiedzieć		N	%
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Jedna	7	1,9	74	20,0	89	24,1	124	33,5	76	20,5	370	45,2
Dwie	11	4,2	101	38,2	67	25,4	52	19,7	3	12,5	264	32,2
Trzy	4	3,3	56	45,9	34	27,9	15	12,3	13	10,6	122	14,9
Cztery	4	8,3	30	62,5	10	20,9	4	8,3	0	0,0	48	5,9
Pięć	2	22,2	5	55,6	0	0,0	0	0,0	2	22,2	9	1,1
Sześć	2	50,0	2	50,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	4	0,5
Siedem	2	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2	0,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

Skorelowano także ocenę stopnia, w jakim – zdaniem studentów – działania z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego występujące w szkole ponadgimnazjalnej okazały się pomocne w wyborze zawodu i kierunku kształcenia z rodzajem form, z których skorzystali. Jako bardzo pomocną najwięcej osób (9,%) uznało indywidualną rozmowę z doradcą zawodowym. W drugiej kolejności (8,8%) wymieniono giełdę zawodów, a następnie wycieczki do zakładów pracy (7,5%). Po 6,8% badanych wskazało na spotkania z przedstawicielami zawodów oraz lekcje zawodoznawcze. Podkreślić należy, iż formy orientacji i poradnictwa zawodowego, z którymi największy odsetek studentów miał styczność w szkole ponadgimnazjalnej, tj. udzielanie informacji na temat zawodów, oferty szkół i rynku pracy, grupowe zajęcia z doradcą zawodowym oraz wyjazdy na targi edukacyjne, jako bardzo pomocne w wyborach edukacyjno-zawodowych określiło mniej studentów, odpowiednio: 4,2%, 5,2% i 5,0%. Wyniki badań odnośnie do wyżej przedstawionej kwestii prezentuje tabela 4.

Tabela 4. Związek między stopniem, w jakim działania z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego były pomocne w wyborach edukacyjno-zawodowych studentów a rodzajem form, z którymi mieli styczność studenci

Rodzaj form	Stopień, w jakim działania były pomocne w wyborach										Ogółem	
	bardzo pomocne		średnio pomocne		mało pomocne		w ogóle niepomocne		trudno powiedzieć		N	%
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Zajęcia/lekcje zawodoznawcze	14	6,8	80	39,0	41	20,0	42	20,5	28	13,7	205	25,0
Indywidualna rozmowa doradcza	14	9,5	68	46,3	37	25,2	13	8,8	15	10,2	147	17,9
Grupowe zajęcia z doradcą zawodowym	17	5,2	133	40,9	73	22,5	67	20,6	35	10,8	325	39,7
Udzielanie informacji na temat szkół, zawodów i rynku pracy	15	4,2	129	36,2	90	25,3	78	21,9	44	12,4	356	43,5
Wyjazdy na targi edukacyjne	12	5,0	80	33,8	62	26,2	47	19,8	36	15,2	237	28,9
Wycieczki do zakładów pracy	7	7,5	45	47,9	22	23,4	13	13,8	7	7,4	94	11,5
Spotkania z przedstawicielami zawodów	6	6,8	33	37,1	26	29,2	14	15,7	10	11,2	89	10,9
Kącik informacji zawodowej	2	4,8	18	42,8	9	21,4	7	16,7	6	14,3	42	5,1
Giełda zawodów	3	8,8	11	32,4	5	14,7	5	14,7	10	29,4	34	4,2
Inne formy	3	30,0	4	40,0	0	0,0	3	30,0	0	0,0	10	1,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

Biorąc pod uwagę analizowane elementy charakteryzujące działania podejmowane przez szkoły ponadgimnazjalne w obszarze orientacji i poradnictwa zawodowego można stwierdzić, iż efektywność ich zależy od obecności doradcy zawodowego w szkole, udziału młodzieży w bezpośrednich spotkaniach z doradcą zawodowym oraz różnorodności inicjatyw proponowanych przez szkołę w tym zakresie. Nasuwa się też wniosek, iż najbardziej pożądanymi formami pomocy doradczej są: indywidualna rozmowa z doradcą zawodowym oraz zajęcia umożliwiające poznawanie zawodów, najlepiej w postaci bezpośrednich kontaktów z osobami wykonującymi daną profesję.

* * *

Przeprowadzone badania pokazały, że działania z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego podejmowane przez szkoły ponadgimnazjalne nie mają znaczącego wpływu na wybory edukacyjno-zawodowe studentów. Wynika to głównie z powodu niedostatecznego zapewnienia dostępu młodzieży w szkołach ponadgimnazjalnych do spotkań z doradcą zawodowym oraz podejmowania najczęściej małej liczby działań z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego. Należy zatem zadać pytanie o przyczynę takiego stanu rzeczy. Warto w tym kierunku podjąć szersze i bardziej pogłębione badania, dające możliwość zastanowienia się, przeanalizowania i wyciągnięcia wniosków istotnych z punktu widzenia działań, jakie należałoby podjąć, aby zwiększyć efektywność oddziaływań z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego prowadzonych w szkołach ponadgimnazjalnych.

Streszczenie

W artykule ukazano, w oparciu o wyniki badań własnych, działania z zakresu orientacji i poradnictwa zawodowego, z których korzystali studenci w okresie nauki w szkole ponadgimnazjalnej. Przedstawiono także stopień, w jakim były one pomocne w wyborach edukacyjno-zawodowych.

The impact of tasks in the field of orientation and vocational guidance, carried out at upper-secondary school, on educational and vocational choices of students

Summary

Based on the results of her own research, the article illustrated the operations from the area of orientation and vocational counseling, which were used by students during their education in upper secondary school. The author also presented how helpful it is in making educational and occupational choices.